

что это поможет на год избавиться от насекомых; перебрасывали трижды через голову ведро с водой из колодца, чтобы никогда не болеть (д. Радчицк). Еще купались до захода солнца; для избавления от веснушек умывались проточной водой; до восхода солнца сбивали росу на себя передником для здоровья и благополучия (д. Радчицк, Верхний Теребежов).

Древний праздник Ивана Купалы – это, по существу, очистительное купание. Вода и огонь нужны были всегда, чтобы предупредить болезни, закалиться. В ночь на этот праздник затевались игрища, зажигались купальские костры, люди умывались росой.

Как известно, пословица – это кладезь народной мудрости. «Чистая вода – для хвори беда», «Земля – золото, а вода – бриллиант», «Вода очищает тело, а слезы душу», «Вода – сестра, огонь – брат, сестра сильнее брата», «Мойся белее, будешь милее», «Запачкался – не жалея воды», «Кому грязь не по нутру, тот моется и днем и поутру», «Мойся, хоть кожу сотри, а белее воды не будешь» – все эти пословицы лишней раз доказывают великую силу воды, ее магические свойства, что испокон веков отражалось в устном и письменном народном творчестве.

В процессе обработки материалов мы постарались составить классификацию некоторых межобрядовых элементов с применением воды или с ее упоминанием в магических действиях; выяснить, как проявляется действие межобрядовых элементов в наиболее важных для жизнедеятельности человека сферах; показать чрезвычайную актуальность и распространенность перечисленных элементов.

Литература

1. Кухаренко, Ю.В. Полесье и его место в процессе этногенеза славян / Ю.В. Кухаренко // Полесье. Лингвистика. Археология. Топонимика. – М.: Наука, 1968.
2. Толстой, Н.И. Заметки по славянскому язычеству // Н.И. Толстой, С.М. Толстая // Обряды и обрядовый фольклор. – М.: Наука, 1982. – С.49–83.

В.М. Чыкун (Мінск)

СЛАВЯНСКАЯ ЛІТАРАТУРА ЯК СРОДАК МІЖНАРОДНАГА КНІГААБМЕНУ

Камплектаванню замежнай навуковай літаратуры заўсёды надавалася вялікая ўвага ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі), і на сённяшні дзень бібліятэка, адной з асноўных напрамкаў дзейнасці якой з'яўляецца найбольш поўнае інфармацыйна-бібліятэчнае забеспячэнне навукі Беларусі, валодае самым вялікім у рэспубліцы фондам замежных навуковых выданняў, немалая доля з якіх была атрымана ў рамках міжнароднага кнігаабмену.

Міжнародны кнігаабмен ЦНБ НАН Беларусі – найстарэйшы ў Рэспубліцы, вядзецца бібліятэкай больш за 90 гадоў (з 1926 г.). Шматгадовыя сувязі з замежнымі навуковымі ўстановамі ў галіне міжнароднага кнігаабмену яскрава сведчаць аб устойлівай цікавасці да беларускамоўнай літаратуры ў розных краінах свету.

Першымі і асноўнымі замежнымі партнёрамі па кнігаабмену былі і застаюцца навуковыя арганізацыі і бібліятэкі славянскіх краін: Балгарыі, Польшчы, Сербіі, Чэхіі, Славакіі, Харватыі, Македоніі і інш., буйны росквіт супрацоўніцтва з якімі прыходзіцца на 80-я гады мінулага стагоддзя, калі бібліятэка мела больш за 200 арганізацый-партнёраў у гэтых краінах (амаль 30% ад агульнай колькасці партнёраў па кнігаабмену). Найбольш актыўнымі ў гэтай групе з’яўляліся Акадэміі навук Балгарыі, Польшчы, на той час Чэхаславакіі і Югаславіі, усе акадэмічныя выданні якіх у поўным аб’ёме паступалі ў фонд ЦНБ НАН Беларусі.

Што тычыцца непасрэдна літаратуры на славянскіх мовах, то яе камплектаванне для фонду бібліятэкі абумоўлена наяўнасцю ў структуры НАН Беларусі адной са старэйшых навукова-даследчых устаноў – Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі (зараз у складзе Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі). Адным з асноўных напрамкаў дзейнасці Цэнтра з’яўляецца вывучэнне літаратурных і моўных сувязяў у славянскім свеце і за яго межамі, падрыхтоўка слоўнікаў беларускай мовы, у тым ліку перакладных беларуска-іншаславянскіх і іншаславянска-беларускіх. Выданні вышэйназванай установы на працягу ўсяго перыяду вядзення кнігаабмену складаюць аснову “рэпертуару” кнігаабмену і карыстаюцца вялікім попытам сярод замежных партнёраў, асабліва пачынаючы з 90-х гадоў мінулага стагоддзя, калі для абмену сталі даступныя ў асноўным беларускія выданні, тады як да таго часу амаль палову складалі расійскія і ўкраінскія навуковыя кнігі і перыядычныя выданні.

Шырока вядомыя навукоўцам многіх краін свету, у тым ліку і дзякуючы намаганням бібліятэкі, такія навуковыя выданні, як штогоднік “Беларуская лінгвістыка” (выдаецца з 1972 г. і да цяперашняга часу адпраўляецца многім замежным бібліятэкам), шматтомнае акадэмічнае выданне “Гістарычны слоўнік беларускай мовы” ў 37 выпусках, які пачаў выходзіць у 1982 г. і стаў сапраўдным праектам стагоддзя беларускай гуманітарнай навукі, “Этымалагічны слоўнік беларускай мовы”, у якім даследуецца гісторыя развіцця лексікі беларускай мовы і яе суадносіны з лексікай іншых славянскіх і неславянскіх моў, “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” ў 5 т., які ўвабраў каля 100 тысяч лексічных і фразеалагічных адзінак, “Слоўнік мовы Янкі Купалы”, які мае вялікае значэнне для развіцця не толькі беларускай, але і ўсёй славянскай

лексікаграфіі, “Слоўнік мовы «Нашай Нівы»”, лексічны матэрыял у якім пададзены ў дзвюх графічных сістэмах – кірыліцы і лацінцы, “Слоўнік мовы Скарыны”, які адкрыў серыю лексікаграфічных работ, прысвечаных збору і сістэматызацыі лексічных багаццяў выдатнага прадстаўніка беларускай і ўсёй усходнеславянскай культуры, “Канкарданс беларускай мовы XIX стагоддзя”. Гэтыя і многія іншыя беларускія выданні высылала бібліятэка, акрамя вышэйназваных славянскіх краін, таксама арганізацыям Аўстрыі, Вялікабрытаніі, Венгрыі, Германіі, ЗША, Румыніі, Фінляндыі, Францыі і інш. Як найбольш запатрабаваныя з боку замежных партнёраў па кнігаабмену нельга не адзначыць і выданні ў галіне беларускага літаратуразнаўства і літаратурнай крытыкі: “Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя” (у 4 тт.), “Беларуская літаратура ў кантэксце славянскіх літаратур (XIX–XX стст.)”, “Еўрапейскі рамантызм і беларуская літаратура XIX–XX стст.”, а таксама творы беларускіх пісьменнікаў, заказы на якія заўсёды паступаюць у вялікай колькасці. Бібліятэкі многіх краін свету (Польшча, Венгрыя, Чэхія, Сербія, Германія, ЗША і інш.) у рамках кнігаабмену атрымалі, напрыклад, выбраныя творы беларускіх пісьменнікаў з серыі “Беларускі кнігазбор”.

Штогод бібліятэка атрымоўвае шмат заказаў на выданні ў галіне беларускай гісторыі, археалогіі, фальклору. На прыгожа афармленыя выданні па архітэктуры і беларускай народнай творчасці, энцыклапедычныя выданні колькасць запытаў з году ў год таксама ўзрастае. У многія бібліятэкі свету высылаюцца: навуковае перыядычнае выданне па праблемах гісторыі і археалогіі шырокага храналагічнага перыяду “Гісторыка-археалагічны зборнік” (выдаецца з 1927 г.), “Беларусь праз прызму рэгіянальнай гісторыі” (асвятляе розныя аспекты гістарычнага развіцця рэгіёнаў Беларусі), “Вялікі гістарычны атлас Беларусі” (у 4 т.), кнігі з серыі “Помнікі мастацкай культуры Беларусі” – багата ілюстраванае навуковае выданне, прысвечанае мастацкай і этнаграфічнай спадчыне беларускага народа ад старажытнасці да XX ст., і многія іншыя выданні, якія з годнасцю прадстаўляюць нашу краіну ў любым кутку свету.

Дзякуючы міжнароднаму кнігаабмену фонд ЦНБ НАН Беларусі папаўняецца навуковымі выданнямі ў розных галінах даследаванняў. Толькі за апошнія 2 гады па абмену ў фонд бібліятэкі паступіла больш за 100 кніг і перыядычных выданняў у галіне замежнага літаратура- і мовазнаўства. У фондзе бібліятэкі маюцца камплекты за многія гады такіх перыядычных выданняў, як “Acta Baltico-Slavica” і “Prace Slawistyczne” (Польшча), “Български Език” і “Език и литература” (Балгарыя), “Slavia: časopis pro slovanskou filologii” (Чэхія), “Македонски јазик” (Македонія), сербскія часопісы “Зборник Матице Српске за књижевност и језик” і “Зборник Матице Српске за славистику”, “Slavica Slovaca” (Славакія),

“Slavisticna Revija: Casopis za Jezikoslovje in Literarne Vede” (Славенія) і інш., а таксама навуковыя часопісы іншых краін, прысвечаныя пытанням моў, літаратур, культуры і гісторыі славянскіх краін: Oxford Slavonic Papers (Вялікабрытанія), Slavic Review (ЗША), Zeitschrift für Slavische Philologie і Die Welt der Slaven (Германія) і інш.

Найбольш важкім укладам у камплектаванне фонду замежных выданняў ЦНБ НАН Беларусі за апошніяе 10-годдзе стала ўнікальная калекцыя славістычнай літаратуры, перададзеная бібліятэцы пасля XV Міжнароднага з’езда славістаў, які ўпершыню праводзіўся ў Мінску ў жніўні 2013 г. ЦНБ НАН Беларусі была адказная за атрыманне і мытнае афармленне паступаючай на з’езд літаратуры, а таксама за арганізацыю і правядзенне кніжнай выставы ў дні з’езда. Калекцыя змяціла найноўшыя выданні ў галіне славістыкі, якія адлюстравалі вынікі даследаванняў вядучых славістаў усяго свету за перыяд паміж з’ездамі (2008–2013 гг.) – усяго больш за тысячу кніг і каля 200 асобных выпускаў часопісаў з 24 краін свету: Аўстрыі, Беларусі, Бельгіі, Балгарыі, Босніі і Герцагавіны, Вялікабрытаніі, Венгрыі, Германіі, Італіі, Канады, Македоніі, Польшчы, Расіі, Румыніі, Сербіі, Славакіі, Славеніі, Украіны, Францыі, Харватыі, Чарнагорыі, Чэхіі, Швейцарыі, Швецыі [1, с. 586]. «Да ліку знакавых кніжных выданняў на дадзенай выставе можна аднесці, напрыклад, 10 тамоў выдання “Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny” (Варшава, 1980–2012), 21 том (з 30 запланаваных да выдання) “Большаго академического словаря русского языка” (Масква, 2004–2013), 3 тамы (з 20 запланаваных да выдання) “Словника української мови” (Кіеў, 2010–2013), фундаментальны “Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы” (Мінск, 2013), калектыўную міжнародную манаграфію “Славянская лексикография” (Масква, 2013) і многія іншыя славістычныя выданні» [2, с. 141]. Не засталіся незаўважанымі і такія выданні, як “Językowe i kulturowe dziedzictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księga jubileuszowa na 1000-lecie Litwy”, “Słowianie w Europie: historia, kultura, język”, “Slovenski lingvistični atlas”, “Česky Jazykový Atlas”, “Chorwacja lat siedemdziesiątych XX wieku. Kultura – język – literatura”, “Recko-Staroslovensky Index” і многія іншыя. Унікальнае выданне падрыхтавана беларускімі навукоўцамі – “Замежная мовазнаўчая беларусістыка на міжнародных з’ездах славістаў: зборнік дакладаў да XV Міжнароднага з’езда славістаў”, у які ўвайшлі даклады замежных даследчыкаў з Аўстрыі, Венгрыі, Польшчы, Ізраіля, Украіны, Літвы, Германіі, ЗША і іншых краін, прысвечаныя праблемам беларускага мовазнаўства, што яшчэ раз падкрэслівае рост цікавасці «замежных славістаў да некаторых праблем беларусістыкі, якія раней знаходзіліся выключна ў сферы інтарэсаў айчынных навукоўцаў» [3, с. 3].

Выстава славістычных выданняў з поспехам праведзена на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і выклікала цікавасць у студэнтаў і выкладчыкаў універсітэта, больш за 450 наведвальнікаў азнаёміліся з прапанаванымі выданнямі.

Многія кнігі з гэтай калекцыі паступілі ад арганізацый, якія з'яўляюцца даўнімі партнёрамі бібліятэкі па міжнародным кнігаабмене. У цяперашні час калекцыя славістычнай літаратуры XV Міжнароднага з'езда славістаў даступная ў яе поўным аб'ёме для карыстальнікаў ЦНБ НАН Беларусі. Несумненна, гэтая калекцыя ўяўляе вялікую цікавасць для навукоўцаў, выкладчыкаў, студэнтаў і ўсіх, хто цікавіцца пытаннямі славянскага пісьменства, літаратуры і культуры славянскіх народаў.

Нельга пераацаніць значнасць гэтай калекцыі, бо яна з'яўляецца часткай сусветнай шматтысячнай калекцыі выданняў па славістыцы, якія суправаджалі правядзенне з'ездаў славістаў у розныя гады і змешчаны зараз у фондах буйнейшых бібліятэк славянскіх краін. Поўная бібліяграфія выданняў, прадстаўленых на ўсіх міжнародных з'ездах славістаў, пачынаючы з 1929 года і па цяперашні час, сабрана ў Славянскай бібліятэцы ў Празе (Slovanská Knihovna Praha), якая з'яўляецца цэнтрам па ўліку і апрацоўцы матэрыялаў усіх Міжнародных з'ездаў славістаў. У рамках сумеснага праекта Славянскай бібліятэкі ў Празе і Віртуальнай бібліятэкі славістыкі Берлінскай дзяржаўнай бібліятэкі (Staatsbibliothek zu Berlin) створана электронная база дадзеных BibSlavKon, даступная па адрасе <http://www.slavistik-portal.de/datenpool/bibslavkon-db>, якая ёсць часткай партала па славістыцы (<https://slavistik-portal.de/>), створанага ў Германіі, на цяперашні час адной з асноўных крыніц акадэмічнай інфармацыі па пытаннях славістыкі ў інтэрнэце. Дарэчы, з абедзвюма вышэйназванымі бібліятэкамі ў ЦНБ НАН Беларусі ўстаноўлены даўнія партнёрскія адносіны ў галіне міжнароднага кнігаабмену.

Нельга не падкрэсліць вялікую цікавасць да беларускамоўных выданняў таксама з боку бібліятэк не толькі славянскіх краін. Шмат заказаў штогод атрымоўвае ЦНБ НАН Беларусі ад буйнейшай бібліятэкі свету – Бібліятэкі Кангрэса ЗША, толькі за апошнія два гады з якой бібліятэка атрымала 77 навуковых кніг па розных напрамках даследаванняў, актуальных для НАН Беларусі. У Бібліятэку Францыска Скарыны ў Лондане, з якой вялося плённае шматгадовае супрацоўніцтва, высылаліся не толькі навуковыя выданні, але і падручнікі беларускай мовы для розных класаў сярэдняй школы. Вялікая цікавасць да беларускіх навуковых выданняў і з боку бібліятэкі Акадэміі навук у Гётынгене (Германія), бібліятэкі Венгерскай акадэміі навук, бібліятэкі Стэнфардскага ўніверсітэта (ЗША), Аўстрыйскага музея фальклору і іншых ўстаноў.

Нягледзячы на пэўныя праблемы і цяжкасці ў вядзенні, кнігаабмен ЦНБ НАН Беларусі з'яўляецца на сённяшні дзень актыўным удзельнікам працэсу папулярызацыі беларускіх выданняў і беларускай навукі за межамі краіны, а таксама застаецца эфектыўнай крыніцай камплектавання фонду бібліятэкі замежнай навуковай літаратурай.

Літаратура

1. Чикун, О.Н. Коллекция книг XV Международного съезда славистов в фонде ЦНБ НАН Беларуси / О.Н. Чикун // Берковские чтения. Книжная культура в контексте международных контактов. – Минск, 2015. – 583 с.

2. Щербин, В.К. Международный съезд славистов впервые состоялся в Минске / В.К. Щербин // Социология: научно-теоретический журнал. – 2013. – № 3. – 141 с.

3. Прадмова // Замежная мовазнаўчая беларусістыка на міжнародных з'ездах славістаў: зборнік дакладаў: да XV Міжнароднага з'езда славістаў. – Мінск: Беларуская навука, 2013.

Н.М. Шабадрова (Орша)

“ТУРЭМНЫ” ПЕРЫЯД ЯК КРЫНІЦА СТВАРЭННЯ ПАНАРАМЫ НАРОДНАГА ЖЫЦЦЯ Ў ПАЭЗІІ Я. КОЛАСА

Вывучэнне творчасці Якуба Коласа на занятках ва ўмовах каледжа дазваляе арганізаваць даследніцкую дзейнасць навучэнцаў, якая спрыяе развіццю ўменняў знаходзіць асобныя моманты ў біяграфіях пісьменнікаў, такія асобныя перыяды, якія дазволілі натхнёна працаваць, адлюстроўваюць якую-небудзь тэму больш яскрава. На наш погляд, такім мала вывучаным перыядам з'яўляецца так званы “турэмны” этап у жыцці Якуба Коласа, які стаў падставай для разважанняў, асэнсавання, глыбокіх думак паэта аб адлюстраванні шырокай панарамы народнага жыцця Беларусі. Гэта дазваляе нам зрабіць вывад, што Колас – адзін з прадстаўнікоў Беларускага Адраджэння.

Людзей, што служылі Айчыне гэтаксама аддана і гераічна, на пачатку XX стагоддзя было вельмі шмат. Яны мелі розныя таленты і прафесіі, але іх аб'ядноўвала вера ў тое, што Беларусь вызваліцца ад чужой расейскай улады і будзе незалежнай дзяржавай. Дзякуючы іхняй працы друкаваліся беларускія кнігі і газеты, адчыняліся тэатры, ствараліся беларускія партыі. Беларусы хацелі быць сапраўднымі гаспадарамі на сваёй зямлі. Той час нашай гісторыі называецца Беларускаім Адраджэннем.

Найбольш моцна Адраджэнне паказала сябе ў нашай літаратуры. Якраз у гэты час на поўную сілу загучаў голас беларускага песняра – Якуба Коласа, якога лічаць адным з заснавальнікаў нашай сучаснай літаратуры і беларускай літаратурнай мовы. Дзякуючы яму беларуская паэзія і проза хутка ўвайшлі ў лік найбольш багатых славянскіх літаратур [6, с. 176].